

JAKUB WÓDKA

*POLITYKA ZAGRANICZNA TURCJI. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE
ORAZ PODMIOTY DECYZYJNE*

INSTYTUT STUDIÓW POLITYCZNYCH PAN I WYDAWNICTWO TRIO,
WARSZAWA 2012, SS. 323.

Rola Turcji we współczesnych stosunkach międzynarodowych ulega ciągłej ewolucji. Trudno jest jednak jednoznacznie ocenić, czy postawa tego państwa jest bardziej proeuropejska czy probliskowschodnia. Słusznie zatem zauważa Jakub Wódka, specjalista do spraw Turcji, że: *to państwo paradoksów* (s. 11). Kraj, którego zaledwie 3% terytorium znajduje się na kontynencie europejskim, mówi otwarcie o chęci przystąpienia do Unii Europejskiej¹. Trwający od 1987 roku proces akcesyjny Turcji jest bez wątpienia najdłuższym spośród wszystkich państw kandydujących najpierw do Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej, a później do Unii Europejskiej. Należy zatem pochwalić tureckie władze za okazywaną cierpliwość wobec kolejno pojawiających się problemów na drodze do akcesji.

Temat roli Turcji we współczesnych stosunkach międzynarodowych jest obecnie bardzo modny, a badacze zarówno polscy, jak i zagraniczni chętnie dzielą się wynikami swoich badań. Wśród polskich naukowców na szczególną uwagę zasługują prace Adama Szymańskiego wydawane w Polskim Instytucie

---

¹ Między innymi dlatego też w stosunku do Turcji używa się określenia, że tak geograficznie, jak i politycznie znajduje się między Wschodem a Zachodem. Zob. T. Herbut, *Turcja między Wschodem a Zachodem*, [w:] *Polityka zagraniczna. Aktorzy, potencjały, strategie*, T. Łoś-Nowak (red.), Wydawnictwo Poltext, Warszawa 2011, s. 312–330.

Spraw Międzynarodowych², monografia autorstwa Justyny Misiągiewicz³ czy też publikacje wydawane przez Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpią⁴. Z kolei wśród zagranicznych autorów na uwagę zasługują prace takich badaczy, jak William Hale⁵, Mesut Özcan⁶ czy też Philip Robins⁷.

W 2012 roku na polskim rynku wydawniczym ukazała się interesująca monografia autorstwa Jakuba Wódki pt. *Polityka zagraniczna Turcji. Uwarrunkowania wewnętrzne oraz podmioty decyzyjne*, wydana nakładem Instytutu Studiów Politycznych PAN i Wydawnictwa Trio. Jakub Wódka jest doktorem nauk politycznych specjalizującym się w zagadnieniach związanych ze współczesną Turcją, zarówno w kontekście jej przemian wewnętrznych, jak i polityki zagranicznej. Obecnie jest pracownikiem Zakładu Europeistyki Instytutu Studiów Politycznych PAN i Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP.

Struktura recenzowanej monografii została podzielona na kilka części. Pracę otwiera wykaz skrótów i obszerny wstęp, w którym Autor wskazuje między innymi zasadnicze cele pracy, pytania badawcze, cezurę badawczą oraz opis bazy źródłowej, na kanwie której powstała recenzowana monografia. Zawartość merytoryczna pracy została podzielona na pięć wzajemnie uzupełniających się rozdziałów. Całość rozważań zamyka zakończenie, a po nim aneksy w postaci wykazu ministrów spraw zagranicznych Turcji po II wojnie światowej, wykaz prezydentów Republiki Turcji oraz jej rządów. Ponadto w monografii zawarto wybraną bibliografię i przydatny indeks osób.

Rozdział pierwszy został poświęcony zagadnieniom teoretycznym polityki zagranicznej państwa. Autor w syntetyczny sposób dokonuje swego rodzaju

---

² A. Szymański, *Między islamem a kemalizmem: problem demokracji w Turcji*, PISM, Warszawa 2008; A. Szymański, *Niemcy wobec rozszerzenia Unii Europejskiej o Turcję*, PISM, Warszawa 2007; A. Szymański, *Turkey and Europe: challenges and opportunities*, PISM, Warszawa 2012; A. Szymański, *Turcja i Europa: wyzwania i szanse*, PISM, Warszawa 2011.

³ J. Misiągiewicz, *Polityka zagraniczna Turcji po zimnej wojnie*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2009.

⁴ A. Balcer, R. Sadowski, W. Paczyński (red.), *Turcja po rozpoczęciu negocjacji z Unią Europejską: relacje zagraniczne i sytuacja wewnętrzna*. Cz. 1, Ośrodek Studiów Wschodnich, Warszawa 2006; A. Balcer (red.), *Turcja po rozpoczęciu negocjacji z Unią Europejską: relacje zagraniczne i sytuacja wewnętrzna*. Cz. 2, Ośrodek Studiów Wschodnich, Warszawa 2008.

⁵ W. Hale, *Turkish Foreign Policy: 1774–2000*, Routledge, London–Portland 2010.

⁶ M. Özcan, *Harmonizing Foreign Policy. Turkey, the EU and the Middle East*, Ashgate, Hampshire 2008.

⁷ P. Robins, *Turkish foreign Policy since 2002: between a post-Islamist government and a Kemalist state*, „International Affairs”, 2007, nr 1.

„przeгляdu” postrzegania polityki zagranicznej przez teorie realistyczne i liberalne, a także ukazuje najważniejsze uwarunkowania wewnętrzne polityki zagranicznej państwa. Rozdział ten kończą rozważania na temat podmiotów i procesów decyzyjnych w polityce zagranicznej.

Rozdział drugi zawiera analizę uwarunkowań obiektywnych tureckiej polityki zagranicznej. Autor podaje w nim liczne przykłady „otwierania się Turcji na świat”. Jednym z nich jest bez wątpienia turystyka, przynosząca miliardowe dochody do budżetu państwa (s. 70). Co istotne, Autor wskazuje także na dynamiczny wzrost sektora prywatnego w Turcji (s. 68), co poniekąd wyjaśnia istotę zarówno rozwoju gospodarki Turcji, jak i jego wpływu na integrację Ankarę z Unią Europejską i państwami obszaru poradzieckiego.

Rozdział trzeci dotyka zagadnień związanych z uwarunkowaniami subiektywnymi tureckiej polityki zagranicznej. W podsumowaniu tego rozdziału Autor słusznie pisze, że: *W powojennej historii tureckiej polityki zagranicznej były momenty, kiedy Ankara aktywniej włączała się w politykę międzynarodową. (...) jednak to dogmat realizacji interesu narodowego, cele egzystencjalne polityki zagranicznej, rozumiane jako zachowanie całkowitej niezależności, suwerenności, utrzymanie „niepodzielnej całości” państwa tureckiego decydowały o podjęciu działań, które mogły narazić Turcję na „ostracyzm międzynarodowy”, były podejmowane przez tureckich decydentów* (s. 88). Nie sposób nie zgodzić się z tak stawianą tezą, a najlepszym tego przykładem jest wstrzemięźliwe stanowisko Turcji wobec amerykańskiego ataku na Irak w 2003 roku. Można zatem rzec, że formuła polityki zagranicznej Turcji po II wojnie światowej jest odzwierciedleniem założeń teorii realistycznych, w których to między innymi interes narodowy decyduje o polityce zagranicznej.

Rozdział czwarty, najbardziej obszerny z całej pracy, odnosi się do procesów decyzyjnych w polityce zagranicznej Republiki Turcji. Na marginesie rozważań nad książką Jakuba Wódki należy zauważyć, że tempo podejmowania decyzji w polityce zagranicznej ma obecnie kluczowe znaczenie. Przykładem dwóch różnych stylów podejmowania decyzji jest z jednej strony Chińska Republika Ludowa (grono decyzyjne ograniczone do minimum), a z drugiej Unia Europejska (proces decyzyjny rozbudowany do maksimum). Wracając jednak do istoty niniejszej recenzji, Autor jako znawca problematyki tureckiej wskazuje, że na przełomie lat 80. i 90. XX wieku katalog podmiotów uczestniczących w procesie decyzyjnym tureckiej polityki zagranicznej uległ poszerzeniu (s. 89). Pisze również, że: *monofonia głosów na temat zasad i kierunków polityki zagranicznej została zastąpiona przez bardziej spolaryzowane poglądy, wyrażane przez poszczególnych aktorów tureckiej polityki zagranicznej* (s. 89), choć, jak uważa cytowany przez Autora turecki dyplomata Yalim

Eralp: *proces decyzyjny w obszarze tureckiej polityki zagranicznej nie jest przejrzysty*⁸. W tej części Autor dokonał także szczegółowej analizy roli podmiotów państwowych w polityce zagranicznej Turcji, tj. prezydenta, premiera/rządu i partii politycznych, ministerstwa spraw zagranicznych i, ważnych z punktu widzenia uwarunkowań wewnętrznych, tureckich sił zbrojnych.

W rozdziale piątym Autor dokonuje przeglądu i analizy pozapaństwowych podmiotów tureckiej polityki zagranicznej w postaci opinii publicznej, środków masowego przekazu, a także organizacji pozarządowych. Jak pisze Jakub Wódka: *ich rola w kształtowaniu polityki zagranicznej jest (...) ograniczona wyłącznie do sfery nieformalnej, a ich wpływy trudno mierzalne* (s. 223). Na kolejnych stronach swojej monografii Autor zwraca uwagę, że zainteresowanie opinii publicznej kwestiami polityki zagranicznej uległo intensyfikacji na początku lat 90. XX wieku w wyniku konfliktu w Zatoce Perskiej (s. 227). Jednak wzrost wpływu opinii publicznej na turecką politykę zagraniczną nie ma większego wpływu na jej kierunki (s. 227). W dalszej części pracy Autor odnosi się do antyamerykanizmu panującego wśród tureckiej opinii publicznej, ukazując między innymi jego kulturowe determinanty (s. 229). Niezwykle istotne jest także podejście opinii publicznej do integracji Turcji z Unią Europejską. Autor wykazuje, że poparcie dla tego procesu systematycznie maleje (s. 230). Trudno jest jednak doszukiwać się win leżących głównie po stronie Turcji, a wszelkie uwagi należy raczej kierować do państw członkowskich UE, które sprzeciwiają się akcesji Turcji. Mowa tu zwłaszcza o Francji, Republice Federalnej Niemiec i Austrii. Społeczeństwo tureckie traci cierpliwość, a władze tureckie nie są już „petentem”, a partnerem, który poza UE ma inną alternatywę. Interesującą kwestią, którą Autor poruszył na łamach tego rozdziału pracy, jest wpływ lobby etnicznego na politykę zagraniczną Turcji. Są one bowiem swego rodzaju „aktorami-łącznikami” między sferą polityki zagranicznej i wewnętrznej państwa (s. 269). Nabiera to szczególnego znaczenia przy fakcie, że Turcja jest państwem o zróżnicowanej strukturze etnicznej z dużą ilością diaspor.

W zakończeniu Autor pisze, że: *Turcja prowadzi politykę wielowymiarową, postrzegając relacje zagraniczne całościowo – dobre relacje z jednym państwem nie wykluczają strategicznego sojuszu z innym zagranicznym partnerem* (s. 282). Zdanie to, w mojej ocenie, w najlepszy z możliwych sposobów określa istotę

⁸ Cytat za: Y. Eralp, *An insider's view of Turkey's foreign policy and its American connection*, [w:] *The United States and Turkey – Allies in Need*, M. Abramowitz (red.), Century Foundation 2003, s. 119.

prowadzenia polityki zagranicznej przez Turcję, dla której w pierwszej kolejności liczą się interesy narodowe, a dopiero później wszystko inne.

Autor recenzowanej pracy w sposób kompleksowy przedstawił uwarunkowania wewnętrzne tureckiej polityki zagranicznej. Ogromną zaletą książki Jakuba Wódki jest baza źródłowa oparta w głównej mierze na materiałach anglojęzycznych i turkojęzycznych. Znajomość języka tureckiego pozwoliła Autorowi, co sam przyznaje we wstępie (s. 21), na bieżąco śledzić i analizować turecką prasę, a także ukazujące się publikacje naukowe. Dlatego też recenzowana praca jest pozycją erudycyjną, dojrzałą i przemyślaną. Umiejętne połączenie bogatych doświadczeń historycznych Turcji ze współczesnym kształtem państwa ukazało całościowy obraz wewnętrznych uwarunkowań tureckiej polityki zagranicznej, ze wskazaniem ich wad i zalet. Monografia zawiera wiele interesujących faktów, które dla przeciętnego obserwatora stosunków międzynarodowych mogą nie być znane. Przykładem jest tu chociażby Ruch Fethullaha Gülena, o którym w polskiej literaturze przedmiotu w ogóle się nie pisze, a który ma wpływ na turecką politykę zagraniczną, zwłaszcza wobec republik tureckojęzycznych (s. 275–279).

Recenzowana monografia nie zawiera uchybień, które w jakikolwiek sposób mogłyby wpłynąć na jej obiór przez czytelników. Jedynym drobnym mankamentem jest jakość wydania publikacji, podając za przykład chociażby brak wyraźnego oddzielenia tekstu właściwego od przypisów, czy też niezbyt przejrzysty spis treści.

Monografia autorstwa Jakuba Wódki bez wątpienia jest obowiązkową lekturą dla wszystkich, którym bliskie są losy nie tylko Turcji, ale i całego regionu. Jest to praca pionierska, bowiem dotychczas nie ukazała się podobna pozycja, która odnosiłaby się wyłącznie do wewnętrznych uwarunkowań polityki zagranicznej Turcji.

Adrian Chojan